

zeti gyűjtemények, 33 a szépművészeti, 33 a néprajzi, 286 a természetrajzi s 17 a jórészt kereskedelmi jellegű vegyes gyűjtemények száma.

E tekintélyes anyagot, az eddigi gyakorlatot követve, a helynevek betűrendjében dolgozták fel a szerkesztők, s a tájékozást helyek, szakok és fentartók szerint csoportosított hármassal jegyzékekkel igyekeztek megkönnyíteni. A függelékből kitűnik, hogy a főfelügyelőség hatáskörébe tartozó, államilag segélyezett tudományos közgyűjtemények száma 61, az országos tanács felügyelete alatt álló népkönyvtáraké pedig 138 volt.

Az előző évfolyamok élén álló tudományos dolgozat a jelen kötetből — úgy látszik a repertorizált anyag rendkívüli megnövekedése folytán — elmaradt. —sp—.

Monographien des Kunstgewerbes. *Herausgegeben von Jean Louis Sponcel. Bd. X. Jean Loubier: Der Bucheinband in alter und neuer Zeit. Mit 197 Abbildungen.* Berlin und Leipzig. É. n. (1904.) Verlag von Hermann Seemann, 8-r. 4, 186, 2 l. Ára vászonborítékban 5. M.

P. *Schwenke* a negyvennegyedik drezdai filológiai kongresszus alkalmából tartott előadásában¹ élénk sajnálkozását fejezte ki azon, hogy a könyvtári tisztviselők tudományos eszközei között szinte elenyésző szerepet játszik a könyvkötés története. E sajnálkozást nem annyira a kötések esztétikai érdeke költötte fel benne, mint inkább az a szilárd meggyőződés, hogy a bekötés az esetek kilencz tizedében legbiztosabb dokumentuma az illető példány történetének s oly esetekben, a midőn hely és év nélküli nyomtatványokról vagy kéziratokról van szó, a meghatározás egyik elsőrangú eszköze. Hogy *Schwenke* ez utóbbi állítása nem állja meg minden esetben a kritikát, azt úgy hiszem a könyvkötészet ismerői készséggel aláírják. Különösen a XVI. sz. óta Európaszerte alkalmazott görgetőkre áll ez, melyek tömegesen készülvén, térben és időben annyira kiterjedt módon használtak, hogy a vésésüknél keletkezett, sokszor minimális eltérések daczára, bibliografiai meghatározásokra aligha alkalmasak. Jellegzetes példa erre hazánkban a Németországból importált egyszerű, palmettákkal ékesített lánczfonadék, melyet akár külső keret gyanánt, akár mint a középső hosszúkas mező töltelékét, egysorosán vagy megkettőzve semptei (1573), detrekői (1584), pozsonyi (1623, 1636), nagyváradi (1647) és nagyszombati nyomtatványokon több mint száz éven át módunkban van végig kísérhetni.

De ha a könyvek bekötése szorosan bibliografiai szempontból

¹ V. ö. Sammlung Bibliothekswissenschaftlicher Arbeiten XI. füz. 114 és köv. ll.

nem is oly jelentőségteljes, a hogy ezt *Schwenke* állítja, szeretetteljes tanulmányozásuk mégis egyik legfőbb kötelessége az igazi könyvtárosnak: hiszen a könyvek külsejére fordított gond és csin megbecsülésük legbiztosabb jelei közé tartoznak még akkor is, ha — mint *Dubarry* asszony esetében — nem lelki szükségletre, hanem csak a divat szeszélyére vezethetők vissza.

Ezért örömmel kell üdvözölnünk minden oly munkát, mely *Ménage* szavaival élve, »a jóra való emberek e passzióját« helyezi történeti világításba. Ez annyival is inkább kötelességünk, mert ezen a téren, a szépszámú és sok esetben díszesen kiállított publikáció daczára, még mindig igen sok a tennivaló. Nem beszélünk Angliáról és Franciaországról, melyek könyvkötészetét — főleg a középkori emlékeket s művészileg jelentősebb bibliofil kötéseket tekintve — már elég tüzetesen ismerjük. Szintúgy jól kikutatott területnek mondható Németország és Hollandia a vaknyomású kötésekre nézve, bár, mint a bécsi udvari könyvtár most látható kiállítása is mutatja, sok kiváló termék maradt eddig ismeretlenül. Ellenben a spanyol könyvkötészet, mely pedig a keleti befolyásnak bizonyára érdekes és korai példáit nyújtja, tudományos szempontból valóságos *terra incognita*. Ugyanez áll a balkáni népek s az orosz birodalom ilyenmű termékeire. Nem sokkal ismertebb hazai könyvkötészetünk történeti multja sem, melyhez a fő, sőt mondhatnám egyetlen forrás ma is az 1882. évi könyvkiállítás emlékkönyve s az ez alkalomból, meg a millenniumkor készült néhány fényképészeti fölvétel. Valóban itt az ideje, hogy könyv- és levéltárainkban ez irányban is föllendüljön a céltudatos adatgyűjtés munkássága, melynek alapján hívebb, teljesebb képet alkothassunk magunknak a hazai iparművészet e fontos ága fejlődéséről, mint a hogy ez a mai szegényes eszközökkel lehetséges. Különben az aranyozott könyvkötésre nézve Németország sem áll a műtörténeti kutatás magaslatán. K. *Berling*-nek *Jacob Krause* szász udvari könyvkötő mesterről írt monografiája, *Zimmermann*, *Bikell*, *Stockbauer* és *Steche* dolgozatai főleg a XVI. és XVII. századi szászországi termékeket világítják meg, de a többi német államokra csak elvétve vetnek egy-egy fénycsíkot. Ily körülmények között az egész európai könyvkötészet történeti ismertetése csak szerény kísérlet lehet, melynek hézagain túl kell hogy tegyük magunkat.

Ezen gondolatok között fogtunk *Loubier*-nak fent leírt munkája áttanulmányozásához s teljes elismeréssel adózunk dolgozatának, mely úgy teljességre, mint történeti értékre messze felülmulja az előző, persze jóval korábbi összefoglaló kísérleteket: *Adam*-ét (1880.) és *Brassington*-ét (1892.), hogy csak az önálló könyvalakban megjelenteket vegyük figyelembe. Elismerésünket fokozza az a körülmény, hogy — főleg a Németországot tárgyaló

részekben — több eddig ismeretlen adattal is gazdagította a nagyközönség számára írt, de azért gondosan dokumentált tanulmányát. Magyar voltunknak pedig jól esik, hogy hazánkat sem mellőzte teljesen, hanem, legalább a középkorból, két, ötvösmívességünk szempontjából elsőrangú darabot, a selmeczi bányatörvények s a győri antifonálé kötését¹ képben is bemutatja az olvasónak s a *Korvin*-kötésekkel is tüzetesebben foglalkozik, melyeket szerinte Itáliában, vagy legalább is olasz munkások készítettek.

De ha az anyag szempontjából — méltányosság okáért — nincs is kifogásunk *Loubier* munkája ellen, a feldolgozás metodikájára vonatkozólag nem fojthatunk magunkba néhány megjegyzést.

Az iparművészet legtöbb ágának története ugyanis egyazon anyag, vagy legalább is természetükben egymással rokon anyagok technikai s művészi feldolgozását kíséri végig az idők folyamán. A könyvkötésnél azt tapasztaljuk, hogy céljai megvalósítására a legheterogénebb anyagcsoportok szolgáltak, melyek kidolgozása, sőt stilfejlődése is sokszor egészen más iparág körébe tartozik. Csupán a bőr- és pergamenkötések tekinthetők kizárólag a könyvkötő-műhely termékeinek: legföljebb a diszító eszközök s a felhasznált nyers anyag elkészítésénél szorul ezeknél a könyvkötő munkás idegen iparágak támogatására, de — mint Roger *Payne* különködése mutatja — e mellékes munkálatokat is maga végezheti. Ötvösmívű kötéseknel az ékszerész, szövetféléknél a takács és himzónő, calico-tábláknál pedig a mesterszedő izlése és tudása játszsza a főszerepet, a könyvkötő csupán a kész műalkotás fölerősítésére szorítkozik.

Ezt a körülményt mindenestre folyton szem előtt kell tartania annak, a ki a könyvkötés történelmi evolutióját akarja megrajzolni. Ha áttekinthető s a fejlődés menetét világosan feltüntető képre törekszik, leghelyesebb, ha az emlékeket a felhasznált anyag s diszító technika szerint csoportosítja. Munkáját különben igen megkönnyítené az a szerencsés körülmény, hogy az így megállapítható csoportok kronologiai sorrendbe hozhatók, mert virágzásuk delelőjére érve elcsenevésszednek s egyre szórványosabbá válva úgy is elvesztik történelmi jelentőségüket.

E szempontok szerint a könyvkötészet egész történeti anyaga négy csoportba volna sorolható. Az első az ötvösmívű kötések csoportja, mely az egyházi élet virágkorában a VIII—XI. században hajtotta legdúsabb virágait s azután lassú hanyatlásnak indul. Előbb az anyag minőségében nyilvánul ez a hanyatlás: az arany plaketteket, elefántcsont faragványokat, drágaköveket, finom emailmunkát felváltják az ezüst-, majd aranyozott rézlemezek s az

¹ Az előbbinek gyönyörű színes hasonmását különben már *Rouveyre* is közölte tizkötetes munkájának IV. kötete élén.

olcsóbb limogesi zománcz. Majd szövetekkel s bőrrrel combinálva a sarkakra és köldökre szorítkozik s az aranyozott bőrkötés feltüntével végleg leszorul a szintérről, csak szórványosan hajtva egy-egy kései virágot. Az ötvösmívű kötésekhez járulhatna a drága szövetfélékkel, himzésekkel borított kötéstábla története, mely amazokat pótolta ideig-óráig s epizodikus volta miatt igaz történeti jelentőségre úgy sem emelkedett.

A második csoportba tartoznának a sporadikusan jelentkező metszett és ponczolt, továbbá az általánosan elterjedt préselt bőrkötések. Virágzásuk a XIV—XV. századba esik, majd a kézi-sajtóval préselhető nagyobb duczok alkalmazásával s a görgető fel-találásával hanyatlásnak indulva, néhol a XVII. sz. végéig is tengetik életüket.

A harmadik s legjelentősebb csoport a renaissance-szal vette kezdetét, midőn a keleti népek hatása alatt a bőrkötés aranyozása s mozaikkal való díszítése megindul, s egész a jelen-korig megtartotta vezérlő helyzetét.

Végül a negyedik s legifjabb csoportot a vászonkötés adja, mely a mult század huszas éveiben Angliából kiindulva sok tapo-gatózás után napjainkban igazán művészi jelentőségre emelkedett.

Loubier nem mindenben követi ezt a szinte önkényt kínál-kozó beosztást. Csupán a középkorra nézve tárgyalja elkülönítve az ötvösmívű és a bőrkötést, de az új korban esetről esetre szűrja a tárgyalás folyamába azon emlékeket, melyek az általános történeti fejlődés keretébe nem illenek, a mi csak az áttekin-theség rovására esik. Szintúgy megnehezíti az áttekinthetést az a körülmény, hogy a renaissance-től kezdve a különböző népek kötése történetét századokra darabolva s egymástól elkülönítve adja elő. Szerintünk jobb lett volna — az ujkortól kezdve — a fejezeteket a legfőbb nemzetek szerint elosztani s egy huzamban adni egy-egy országon belül az iparág történetét.

A munkát 197 illusztráció díszíti, melyek nyomása a leg-több esetben csak kevéssé kielégítő. Főleg a középkori bőrkötések hasonmásai sokszor teljesen élvezhetetlenek. Ennek azonban nem annyira a nyomdász vagy cinkográfus, mint inkább a felhasznált papir minősége az oka s így a felelősség elsősorban a kiadót terheli.

Dr. Gulyás Pál.

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái. VIII. köt. 6—9. füz. IX. köt. és X. köt. 1—8. füz.* Budapest, 1902—1904. Hornyánszky Viktor. Egy-egy füzet ára 1 kor.

Id. *Szinnyei József* nagyszabású bio-bibliografiai munkájából, azóta, hogy folyóiratunk róla legutóljára megemlékezett,¹ ismét

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle. Új folyam. IX. kötet. (1900.) 327. 1.